

The further study of the categories of space and locativity should be continued because of its significant contribution to the cognitive linguistic researches.

Key words: *space, locativity, the means of expressing, category, movement.*

УДК 81'367.624:811.111

Довбуш О. Р.,
викладач кафедри технічного перекладу
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
E-mail: oksanadovbush@ukr.net

СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ СФЕРИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

У статті узагальнено поняття «термін» та «семантичне поле», виокремлено основні ознаки терміна, визначено лексико-семантичні групи у межах семантичного поля «психологія надзвичайних ситуацій», розглянуто структурно-семантичні особливості термінології психології сфери надзвичайних ситуацій.

Ключові слова: *термін, терміносистема, семантичне поле, лексико-семантична група.*

Терміносистема психологічного дискурсу сфери надзвичайних ситуацій, як і будь-яка інша, має свої особливості, тому потребує детального аналізу та вивчення. Існують різноманітні дослідження, присвячені визначенню семантичного потенціалу термінологічних одиниць, проте практично відсутні праці, які стосуються вивчення семантичного потенціалу термінів сфери надзвичайних ситуацій, тому аналіз терміносистеми психології надзвичайних ситуацій є важливим та **актуальним**.

Мета статті – узагальнити поняття «термін», охарактеризувати терміни, окреслити поняття «лексико-семантичне поле», визначити лексико-семантичні групи та структурно-семантичні особливості термінології психології сфери надзвичайних ситуацій.

Матеріалом дослідження слугували термінологічні одиниці англійських текстів сфери надзвичайних ситуацій. Для дослідження семантичного потенціалу англійських термінологічних одиниць сфери надзвичайних ситуацій передусім зосереджуємо увагу на визначенні терміна, аналізу його характерних рис та визначенню семантичного поля терміна.

Теоретичне обґрунтування поняття «термін» знаходимо у наукових працях багатьох зарубіжних термінологів, таких як Д. Буріго, А. Кондіміне, Х. Фельбер, а також українських термінологів, таких як Л. Симоненко, Т. Кияк, Т. Панько, О. Сербенська, А. Д'яков, І. Кочан, Л. Пшенична, Є. Кротевиц, О. Пономарів тощо.

Український дослідник Є. Кротевиц визначає термін як «чітко окреслене поняття з будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва, що відрізняється від звичайного слова чи словосполучення точністю семантичних меж» [6, с. 194]. Представник австро-німецької термінологічної школи Х. Фельбер визначає термін як «умовний символ (слово, група слів), який виражає певне поняття в конкретній галузі знань» [12, с. 54]. Французькі вчені Д. Буріго та А. Кондіміне розуміють термін як «елемент термінологічної системи, яка є мовним вираженням системи понять певної галузі знань» [5, с. 15]. Український мовознавець О. Пономарів вважає, що «термін – це одиниця історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, пов'язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови й підпорядковується її законам» [8, с. 65].

Ми підтримуємо думку І. Арнольда, який трактує термін як «слово або словосполучення, яке слугує для точного вираження поняття, характерного для певної галузі знань, виробництва або культури, і обслуговує комунікативні потреби цієї сфери діяльності [2, с. 85]. І. Арнольд порівнює термін з іменем головного героя роману. Дослідник зазначає, що «для того щоб насправді

познайомитися з героєм і зрозуміти образ, який пропонує автор, потрібно прочитати роман до кінця; для того щоб освоїти термін, потрібно прочитати увесь присвячений йому контекст» [2, с. 87]. Отже дослідник наголошує на важливості контексту для розуміння значення терміну.

У теоретичному термінознавстві існує постулат ідеального терміну, згідно з яким термін, на відміну від загальної лексики, повинен характеризуватися певним комплексом характеристик. Основоположник російської термінологічної лексики Д. Лотте висуває такі вимоги до терміна, як лаконічність, однозначність, системність, простота, відсутність емоційного забарвлення, незалежність від контексту [7, с. 9–15].

Т. Кияк, А. Д'яков та З. Куделько вважають найважливішими ознаками терміна такі риси: термін повинен відповідати правилам і нормам певної мови; термін має бути систематичним; термінові притаманна властивість дефінітивності; термінові властива відносна незалежність від контексту; термін повинен бути коротким; термін має бути однозначним; термінології не притаманна синонімічність; терміни – експресивно нейтральні; термін повинен бути милозвучним [3, с. 13–14]. Разом з тим, дослідники стверджують, що «терміни не є ізольованими, незалежними одиницями загальноживаної мови, а становлять повноцінну частину загального складу мови, де властивості слів проявляються більш визначено, регламентовано, відповідно до вимог професійного спілкування та взаєморозуміння [3, с. 14]. Погоджуючись із думкою А. Д'якова, Т. Кияка та З. Куделько, зазначимо, що можна говорити про бажані властивості термінологічної одиниці, але не можна вважати її неповноцінною чи непотрібною лише на тій підставі, що вона не має цієї властивості.

Для визначення семантичного потенціалу англійських термінологічних одиниць сфери надзвичайних ситуацій важливо отримати розуміння семантичного поля терміна. Поняття семантичного поля було введено в роботах німецьких лінгвістів Й. Тріра і Г. Іпсена у першій половині ХХ століття. Особливий внесок в теорію семантичного поля вніс німецький лінгвіст Л. Вайсгербер: «Семантичне поле – сукупність слів, об'єднаних спільністю змісту або, якщо говорити конкретніше, сукупність слів, які мають нетривіальну частину у тлумаченні» [5, с. 130].

Лінгвістичний енциклопедичний словник дає таке визначення семантичного поля: «Семантичне поле – сукупність мовних (головним чином лексичних) одиниць, об'єднаних спільністю змісту (іноді також спільністю формальних показників), які відображають понятійну, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ» [11, с. 241].

Ми підтримуємо Н. Казакову, яка вважає, що «основна функція семантичного поля полягає в адекватному мовному відображенні певного відрізка (ділянки) дійсності, окресленого іменем поля та конкретизованого з максимальною повнотою його елементами» [4, с. 60]. Отже, семантичне поле зв'язане з дійсністю за допомогою слів, які його утворюють.

Важливим складником лексико-семантичного поля є лексико-семантична група. Кожна лексична група в системі поля існує лише у взаємодії з іншими групами, це свідчить про наявність складних парадигматичних і ієрархічних зв'язків між всіма елементами поля.

Ю. Апресян зазначає, що «семантичні поля утворюють незамкнуті семантичні групи, які багато разів перетинаються та будь-які дві з них зв'язані, так як навколишній світ речей, процесів та ідей неперервним ланцюжком проміжних семантичних кілець, незалежно від того наскільки далеко вони знаходяться в семантичному просторі мови» [1, 93].

Лексико-семантична група відповідно виділяється на основі семантичної ознаки (семи), яка регулярно повторюється у всіх лексичних одиницях класу.

І. Кобозева виділяє такі властивості семантичного поля: наявність семантичних відношень (кореляцій) між словами, які його утворюють; системний характер цих відношень; взаємозалежність і взаємовизначеність лексичних одиниць; відносна автономність поля; неперервність позначення його значеннєвого простору; взаємозв'язок семантичних полів у межах всієї лексичної системи [4, с. 99].

Р. Цаголова прирівнює поняття термінологічного та семантичного поля, окреслюючи його як сукупність термінів або груп і підгруп термінів, якій притаманні загальні інтегральні або семантичні

ознаки, зумовлені лінгвістичними чи екстралінгвальними факторами, які відносять терміни до певної понятійної сфери [10, с. 68].

Термінологічне поле водночас включає особливості лексичного та понятійного полів. На думку дослідників, «аналізуючи терміни, потрібно звертатися як до лексичних, так і до понятійних полів. Причому понятійні поля для термінів є основоположними. Відсутність цієї позамовної підстави унеможливує побудову термінологічного поля» [9, с. 112].

Лексику, яка належить до семантичного поля «психологія надзвичайних ситуацій», можна поділити на вісім лексико-семантичних груп: психологічні реакції (**psychological reactions**), психологічні розлади (**psychological disorders**), типи поведінки (**types of behaviour**), типи терапії (**therapy types**), фізичні симптоми (**physical symptoms**), надзвичайні ситуації (**emergency situations**), психологічні підходи (**psychological approaches**) та психологічні стратегії (**psychological strategies**).

На прикладах розглянемо декілька лексико-семантичних груп. Лексико-семантичну групу Psychological Reactions становлять такі поняття: *anger, recurring thoughts, frustration, denial of the event, externalized hostility, self-blame, isolation, withdrawal, mood swings, grief, sorrow, insecurity, fear, crisis communication, shock, somatic reactions, sleeping disorders, panic attack*.

До мікрогрупи Psychological Disorders належать: *anxiety disorder, post-traumatic stress disorder, acute stress disorder, panic disorder, major depressive disorder, bereavement, generalised anxiety disorder, adjustment disorder, affective disorder*.

Лексико-семантичну групу Types of Behavior складають такі терміни: *extreme behavior, denial behavior, global behavior, short-lived behaviour, individual and collective behaviour, quasi-emergent behaviour, institutionalized behaviours, task emergent behaviour, structural emergent behaviour*.

У межах формального критерію за структурним складом термінів до терміносистеми психології надзвичайних ситуацій в англійській мові належать:

- прості терміни, які складаються з одного слова (*aversion, response, isolation, cognition, harassment*);
- складні терміни, які складаються із двох слів і пишуться разом або через дефіс (*self-preservation, antidepressant, psychotherapist, landslide, peer-support*);
- терміни-словосполучення, які складаються із декількох компонентів (*volcanic eruption, catastrophe theory, client-centered therapy, regional cerebral blood flow, terror management theory*).

Аналіз термінів засвідчив, що в досліджуваній терміносистемі переважають терміни-словосполучення або багатоконпонентні терміни. Термінологічні сполучення можуть бути дво-, три-, чотири і багатоконпонентними. Найбільш поширеними є дво- і трикомпонентні термінологічні сполучення: «прикметник + іменник» (*cognitive ability, agitated depression, altruistic suicide, avoidant personality, emotional numbing*), «іменник + іменник» (*alarm reaction, alcohol abuse, antianxiety drug, behavior therapy*), «прикметник + іменник + іменник» (*acute stress disorder, mental health professional, psychological first aid, convulsive shock therapy*), «іменник + іменник + іменник» (*disaster relief operation, emergency response worker, emergency care professional*), «прикметник + прикметник + іменник» (*bipolar affective disorder, cognitive behavioral therapy, aggressive emotional outburst*), «іменник + прикметник + іменник» (*emergency medical personnel, task emergent behaviour*).

Таким чином, підсумовуючи викладене, зазначимо, що терміносистема психології надзвичайних ситуацій включає вісім лексико-семантичних груп, переважають дво- і трикомпонентні термінологічні сполучення: «прикметник + іменник», «іменник + іменник», «прикметник + іменник + іменник», «іменник + іменник + іменник», «прикметник + прикметник + іменник» та «іменник + прикметник + іменник».

Список використаної літератури

1. Апресян Ю. Д. Избранные труды. Т. 1: Лексическая семантика / Ю. Д. Апресян. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1995. – 472 с.
2. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике: учебное пособие / И. В. Арнольд. – М.: Высшая школа, 1991. – 140 с.

3. Д'яков А. С. Основи термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Видавничий дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.
4. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика: учебное пособие / И. М. Кобозева. – М. : Эдичориал УРСС, 2000. – 352 с.
5. Кронгауз М. А. Семантика: учебник / М. А. Кронгауз. – М. : Издательский центр «Академия», 2005. – 352 с.
6. Кротевич С. В. Словник лінгвістичних термінів / С. В. Кротевич, Н. С. Родзевич. – К. : Вид-во Академії наук УРСР, 1957. – 235 с.
7. Лотте Д. С. Изменение значений слов как средство образования научно-технических терминов (1941) / Д. С. Лотте // Основы построения научно-технической терминологии: Вопросы теории и методики. – М. : АН СССР, 1961. – С. 37–60
8. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української літературної мови / О. Д. Пономарів. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с.
9. Суперанская А. В. Общая терминология : Вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева / отв. ред. Т. Л. Канделаки. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 248 с.
10. Цаголова Р. С. Лексико-семантические особенности политико-экономической терминологии / Р. С. Цаголова. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1985. – 147 с.
11. Лингвистический энциклопедический словарь [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : «Сов. энциклопедия», 1990. – 685 с.
12. Felber H. Terminology Manual / H. Felber. – Paris : UNESCO, Infoterm, 2002. – 265 p.

Довбуш О. Р. Семантический потенциал английских терминологических единиц психологического дискурса отрасли чрезвычайных ситуаций.

Аннотация

В статье обобщены понятия «термин» и «семантическое поле», выделены основные приметы термина, определены лексико-семантические группы в пределах семантического поля «психология чрезвычайных ситуаций», рассмотрены структурно-семантические особенности терминологии психологии отрасли чрезвычайных ситуаций.

Ключевые слова: термин, терминосистема, семантическое поле, лексико-семантическая группа.

Dovbush O. R. Semantics of English Terms in Psychological Discourse of Emergency Situations.

Summary

The article deals with the semantics of English terms in psychological discourse of emergency situations. The aim of the article is to highlight the concepts of «term» and «semantic field», define characteristics of a term, determine lexico-semantic groups within the semantic field «psychology of emergency situations» and outline structural and semantic peculiarities of emergency situations psychology. The «term» is defined as a word or a word-combination that is used for precise expression of the concept that is characteristic of particular sphere of manufacture, knowledge or culture. The analyses of terms within the semantic field «emergency situations psychology» proved that according to their structure terms can be simple, compound and complex terms. The latter are numerous; the most common compounds are the following ones: «adjective + noun», «noun + noun», «adjective + noun + noun», «noun + noun + noun», «adjective+ adjective + noun» and «noun + adjective + noun» compounds. 8 lexico-semantic groups of emergency situations psychology were determined. They are psychological reactions, psychological disorders, types of behaviour, therapy types, physical symptoms, emergency situations, psychological approaches and psychological strategies.

Key words: term, terminology, semantic field, lexico-semantic group.

УДК 81'25 =112.2 : 811.161.2

Дорофеева М. С.,

кандидат філологічних наук, доцент

кафедри теорії та практики перекладу з німецької мови

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

E-mail: margarita_dorofeeva@hotmail.com

СИНЕРГЕТИКА І ФАХОВИЙ ПЕРЕКЛАД

У статті аналізуються системні ознаки фахового перекладу крізь призму синергетики. Розглянуто процес фахового перекладу як синергетичної системи самоорганізації та саморегуляції. На підставі порівняльного аналізу фрагмента фахового економічного тексту та його множинних транслятив досліджено закономірності фахового перекладу в межах синергетичного підходу.